

Per acabar

A Manresa es van aplegar, en teoria, representants de les diverses regions de Catalunya, però la veu cantant del moviment regionalista va ser sobretot dels representants de Barcelona i Girona.

El ressò de l'esdeveniment a la premsa gironina de l'època, en canvi, no suscità un interès especial. Més aviat passà per alt. En aquest sentit és simptomàtic que la *Revista de Girona* no en digués res, essent-hi cridats homes com Girbal, Botet, etc. que n'eren els animadors. També és sorprenent que aquests homes publiquessin treballs en català a *La Renaixensa*, de Barcelona, i, en canvi, ho fessin majoritàriament en castellà a Girona. Però els fruits del programa de Manresa no van trigar a manifestar-se per un altre cantó: el 1894 fou fundat el Centre Catalanista de Girona i sa Comarca i *Lo Geronès* contribuï a divulgar la doctrina regionalista. La posterior fundació de la Lliga Regionalista n'aprofità bona part del treball realitzat.

Finalment, cal insistir en un fet: el catalanisme, en els seus orígens, va tenir unes formulacions plurals. Reduir-lo a les Bases de Manresa o al desenvolupament posterior de Prat de la Riba i la Lliga Regionalista és fer trampa.

Josep Clara és historiador

Bibliografia

- Bases per a la Constitució Regional Catalana. Manresa, març de 1892. Vic, Eumo, 1991.
- CANAL, Jordi; CASACUBERTA, Margarida: «Conservadors i integristes a Olot a final del segle XIX. Un apropament a partir de l'anàlisi de la seva percepció de la crisi finisecular», dins *Vitruvi*, 2 (1987) i pp. 61-70.
- GONZÁLEZ CASANOVA, J. A.: *Federalisme i Autonomia a Catalunya, 1868-1938*. Barcelona, Curial, 1974.
- Memorial de Greuges de 1760. Projecte de Constitució de l'Estat Català de 1883. Memorial de Greuges de 1885. Missatge a la Reina Regent de 1888. Bases de Manresa de 1892*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1990.
- VINYAS i COMAS, Joan: *Memòries d'un gironí*. Girona, Imp. Masó, 1932.

Les Bases en una novel·la inèdita de Joaquim Vayreda

Teresa Planagumà

Joaquim Vayreda i Vila moria el 31 d'octubre de 1894 (1). Dels articles publicats a la seva memòria, només el de Josep Berga i Boix fa esment de la seva faceta literària. (2) Una faceta que se li despertà tardanament si tenim en compte les paraules adreçades a Carles Pirozzini, el 24 de novembre de 1885, en què li diu, referint-se a un text que li envia, que no ha nascut per a escriptor (3).

Berga, en l'article suara esmentat, escriu: «penso que ningú no sap encara, ni sa mateixa família, una tecla que tocava admirablement. En Vayreda escrivia». No ens ha d'estranyar gens que Berga conegués aquesta activitat tan secretament portada per Vayreda. Ambdós havien mantingut una llarga i ferma amistat, que havia començat de joves quan havien coincidit a les classes de gramàtica que feia un frare ex-claustrat d'Olot, i una es-

treta col·laboració en quantitat de projectes de caràcter cultural i professional. Tant és així que en el manuscrit inèdit de les *Tres Generacions*, quan encara és un esborrany, ja trobem la petja de Berga. Aquest li corregeix paraules, li suggereix escenes i li'n comenta alguns fragments, i perquè en quedi constància escriu al començament de la novel·la, damunt del títol: «Croquis d'una novel·la per Joaquim Vayreda. Notes amb llàpít de Joseph Berga» (4).

Joaquim Vayreda havia publicat amb les inicials J.V. i V.V. alguns articles de caire polític als setmanaris *El Olotense* i *L'Olotí*, òrgans del Centre Catalanista (5). També havia transcrit en aquest darrer, el director del qual era el seu germà Marià, una llegenda popular titulada *L'Amor de les tres taronges* que, segons explica al final, una vella criada de la casa havia

L'últim capítol de "Tres generacions"

Després de vint-i-tres anys

El Casal dels marquesos de... presentava son aspecte senyorial primitiu gràcies a una entera i paulatina però assídua restauració. Sos finestres gòtiques i sa porta rodona a grans doelles donaven a l'edifici riquesa i majestat. La torre, que a un dels seus ànguls s'aixecava vella ensems que robusta, acabava de ser restaurada sa teulada a quatre vessants i posat un parallamps en sa punta piramidal. Tots

los detalls que s'observaven en l'edifici i en sos accessoris exteriors com també en les plantacions de fruits i arbolats descobrien un cap intel·ligent i una voluntat persistent que ho dirigia. L'aire del benestar i de la felicitat relativa es feia sentir per tot arreu.

Pujant per la ferrenya escalinata de pedra picada i traspasant un vast recibidor adornat amb antics i casi negres quadros a l'oli i una

contat a tres generacions de la família Vayreda durant les vetllades d'hivern a la vora del foc, i que li serveix per extreure algunes lliçons de conducta (6). Ja ací queda reflectida una de les idees que trobarem repetida en el seu pensament polític, afí al catalanisme conservador de la Unió Catalanista i que desenvoluparà al llarg de les *Tres Generacions*: que el món modern pugui oblidar i menysprear els consells i ensenyaments hereus de la tradició. Vayreda escriu: «quan un personatge es llança pel camins desconeguts sense tenir en compte els consells dels avantpassats gairebé segur que fracassarà». Aquesta màxima també la dirigeix als catalanistes, «aquells que treballen amb santa fe per nostra verdadera reconstitució, los quals logran son fi si no se separen de lo bon camí empré» (7). En les *Tres Generacions* aquesta idea esdevé materialitzada en un llibre ja present en el primer capítol i personalitzada en la figura del fill de Clara, el nét de Jaume Andreu, que no apareix fins al darrer capítol. El llibre és el manual de conducta d'aquest. En ell hi apunta totes aquelles màximes i sentències, «filles de sa pròpia experiència» que li seran d'utilitat i ensenyament. El seu avi el va començar i el seu pare el continuà. Gràcies als consells i ensenyaments allí escrits, la seva filla Clara podrà recibir d'unes desagradables si-

Joaquim Vayreda i Vila. (Dibuix de Miquel Blay)

dotzena de cadires de braços o de repòs s'entrava en la gran i espaiosa sala de parets llises i senzilles, mes de sostre ricament artesonat. Alguns retrats de família interrompien la blancor de les parets encalcinades, l'esperit d'un gran rellotge de campana donava fortes i acompassades batzegades dins d'una historiada caixa.

Tres dones vestides de negre treballaven juntes al peu d'un dels dos grans balcons que dominaven la campinya riallera i perfumada. Una nina de quinze anys amb trajo clar i de color indefinit donava la nota festiva i alegre del quadro. Un jove ben plantat i vestit sens afectacions ni petulàncies tenia en ses mans un llibre vell, manuscrit, ricament enquadernat de nou i gravades en la part principal de la coberta l'escut del marquesat de... semblava que acaba d'escriure quelcom en lo dit llibre. Aquest era l'aspecte que feia la vista la tarda del dia de... Ara manca saber qui són aquestos personatges. Alguns d'ells los coneixem ja. Són tres, tres viudes, los altres dos

joves són nous, pertanyen a la generació destinada a enterrar la nostra.

De les tres viudes la més vella és encara la marquesa que, aireferida d'un costat i sentada en sa cadira de braços amb rodes i cuidada com una planta delicada, empeny los anys cap a l'eternitat i passa una vellesa relativament més tranquil·la i dolça que els temps més florits de sa vida.

L'altra, demacrada, un poc estranyament vestida i que aparenta tenir més anys dels que realment té, és la Isabel, filla de la primera. Aquesta, després d'haver-li son marit Ernesto fet sofrir lo que humanament pot fer sofrir un marit a sa muller per efecte de ses dissipacions i calaverades, morí i la deixà viuda amb un fill a París. Sens recursos de cap mena, gastat son dot que amb [...] (1) li havia pagat son germà al liquidar llurs béns, perdut un plet en què demanava suplement de llegítima, plet que determinà per complet la renyina amb sa família, no li quedava més recurs que provar si treia algun partit dels cèlebres papers mullats de què tantes

bocades se feia Ernesto a l'arribar a Girona. Jove encara i amb esperit, determinà prendre aquestos papers, vendre lo poc que tenia de mobiliari, traslladar-se a Madrid i allí agenciarnos per anar vivint.

Posada a Madrid començà a rodar per oficines i ministeris i com sa figura era encara la d'una matrona distingida, no faltà qui es fixés amb ella. Un personatge d'alguna edat e influent, enterat de sa pretensió li brindà protecció, es féu càrrec dels paperots, mes com lo cas era difícil i llarg i era precís aprofitar oportunitats que no es presentaven sempre, li parà un pis, fins luxos, i li anà entregant quantitats a compte de lo que havia de venir, i de les visites que amb freqüència li feia a fi, segons deia ell, de reposar i sostreure's de les fatigues e imperinències de la vida de Madrid, que no poden aguantar-se sens una expansió i un desahogo.

En aquesta forma es passaren alguns anys, gosant la Isabel de certa fama i consideració ja que les recomanacions que per ses mans passa-

croquis d'una novel·la per l'agu' m' Vagueda.
Notat ab l'apit de Joseph Derga.

Tres Generacions (Novela plan general)

Ar. Quadern

Capítol — I —

En Jaume Andreu, La Fecla

Se descriu en aquest capítol lo caracter físic i moral de aquest matrimoni (Notes per la descripció) Jaume Andreu nascut l'any 1790 ben la guerra contra els francesos l'any 1808, estigueren en lo silt de Girona. En la época de la descripció s'era l'any 1842. Tenia 52 anys, era alt, ben plantat i constitució robusta, ^{Jano} sanguínia, actiu y treballador, enemic avaricia dels ^{Sanguis} basallans, viu de seny, enemic de teorias y amant dels fets practichs y positius. Català fins al moll dels ossos, de cor senyer y ^{honest} honrat y esclat de sa paraula fins al buroisme. Cristia practich y catòlic practich en ipocrisias ni distincions de cap mena. Bon administrador de sos bens sens res pro-

ven solien ser ateses i despatxades favorablement. Mes com tot té fi en aquest món, una intriga que s'ignora portà a son protector al camp de l'honor i allí quedà travessat son front per una bala.

Perdut lo protector i desapareguts los papers tornà a morir l'estrella d'Isabel. Passà temps del modo que pogué, venent mobles i

empenyant alaiques fins que son fill, malaltís de si, se posa més grave i al fi morí. Aquesta circumstància la posa en contacte d'una associació catòlica de beneficència i aquesta, després de catequizada i ella també arrepentida i desenganyada, procura la reconciliació amb sa família i aquí està, feta un modelo de bondat i estimada i atesa per Clara en tot i per tot.

La tercera és Clara, forta i robusta encara. Son marit seguí bé sos consells uns quants anys, mes paulatinament torna a visitar la ciutat a pesar de les reflexions de Clara. S'enreda amb política, entra amb qüestions electorals i conspiracions fins que tingué d'emigrar a França un quant temps. Per fi torna amb propòsits de fer bondat, mes los compromisos

tuacions i encaminar de nou la seva vida.

En el fill de Clara es conjuguen la tradició i la modernitat. És l'hereu d'un històric patrimoni i ha estat educat convenientment per al paper que li tocarà de fer. La seva mare li ha procurat desenrotllar les afeccions agrícoles, però també li ha fomentat les inclinacions artístiques, literàries i folklòriques que ja des de petit havia demostrat i que l'han posat en contacte amb el renaixement catalanista. Ell mateix ha fet enquadrar de nou el llibre esmentat i quan Vayreda ens el presenta en aquest darrer capítol, hi acaba d'escriure, ell també, les següents notes: «Acabo d'arribar de Manresa a on ha tingut lloc la primera assemblea catalanista per votar les bases d'una constitució regional catalana. He assistit en lo caràcter de representant d'aquesta comarca i amb gran harmonia i entusiasme tots los allí congregats havem plantat la bandera de la restauració catalana, Déu vulga que la mateixa benèfica influència que aquest llibre ha tingut per salvar lo casal de mos avis dels efectes perniciosos d'exòtiques influències, contribueca també a expulsar les mateixes de tota la terra, determinant aixís la salvació total de la pàtria».

La novel·la *Tres Generacions*, l'últim capítol de la qual transcrivim a continuació, és inèdita i inacabada. Berga en diu

Vayreda

un croquis. Consta de vint-i-cinc capítols, alguns força més desenvolupats que d'altres, i un preàmbul gràcies al qual podem datar-ne el seu inici. Vayreda la va començar a escriure l'any 1893 quan tenia cinquanta anys d'edat. L'acció transcorre entre els anys 1840 i 1869, i en aquest darrer capítol fa un salt endavant de vint-i-tres anys per, en forma de pinzellada breu o com si d'una fotografia fixa es tractés —recordem que Vayreda era pintor— presentar-nos a manera de desenllaç les trajectòries vitals de les tres generacions de la família des del 1869, reunides en un mateix espai i temps, la sala de la casa pairal, i amb el futur ple d'esperança, dipositat en la figura del nét, l'home nou que sorgeix de l'entroncament entre la tradició i la modernitat i que uns anys més tard el seu germà Marià desenvoluparà en la novel·la *Sang Nova*.

Teresa Planagumà
és professora de català.

Notes

- (1) Aquest article és un fragment resumit de la comunicació que amb el mateix títol es presentarà al Congrés Internacional d'Història Catalana i la Restauració, en l'àmbit de moviments artístics i culturals, que se celebrarà a Manresa els dies 1, 2 i 3 de maig d'enguany.
- (2) Berga i Boix, Josep, «En Joaquim Vayreda». *L'Olotí*, núm. 364, 18 de novembre de 1894.
- (3) *La Renaixença*, núm. 3.019, 20 de desembre de 1885. Més endavant se'n féu una traducció al castellà per ser publicada al setmanari *Olotí* *Eco de la Montaña*, núm. 121, 21 d'octubre de 1894.
- (4) Volem agrair a la família Vayreda les facilitats de què disposem per consultar i treballar el material escrit de Joaquim Vayreda que es troba al seu arxiu.
- (5) En aquests mateixos setmanaris hi ha d'altres articles sense signar que per la seva temàtica creiem que podrien ser escrits per ell.
- (6) J.V. «L'Amor de les tres taronges». *L'Olotí*, núms. 108, 109 i 110, dies 12, 19 i 26 de gener de 1890.
- (7) Íb.

de partit pogueren més que les amonestacions de Clara i torna a lo mateix d'abans, amb alguns additaments encara pitjors: freqüentava molt una casa de joc. Per aquest temps s'empenya en que sa mare renunciés l'usufruit i li cedís l'administració. En això s'hi oposà decididament Clara i no podent-ho lograr transigí en que se li dongués una pensió. Amb aquesta començà a desprendre's de la família i passaven temporades sens saber a on parava. Per fi anà a Madrid embrollat amb la gresca política. Allí desempenya alguns càrrecs de poca importància i d'aquells que cobren la nòmina sens saber què han de fer. Morí d'una desgràcia segons escrigueren i digueren a Clara, mes en veritat fou un suïcidi. Sembla hi havia relació entre el desafi i mort del protector d'Isabel i el suïcidi de son germà, mes aquesta no ha volgut aclarir mai aquest punt. Sols ha dit que més d'una vegada havia enraonat amb son germà a Madrid.

I tornant ara amb la Clara. A aquesta no li vingueren de nou les recaigudes de son marit,

puix ja s'hi casà amb desconfiança respecte d'aquest punt i prengué sempre les precaucions degudes a fi de que los desvios de son marit no arrastressin més que sa persona sens entorpir son plan, que amb perfídia i constància seguia portant a felix terme. A los dos fills, que aquests són lo jove i la nena que havem conegut, los hi donà una educació sòlida i senzilla, religiosa i literària. La nena ha passat tres anys en un col·legi i ara, al seu costat, se proposa acabar d'educar-la convenientment. Al fill ha procurat que sapigués bé lo que podia ser-li necessari per a desempenyar la missió que li estava encomanada i res més. Per alagar-lo ha procurat desenvolupar en ell les aficions agrícoles, ja que aquestes podien portar-li verdader profit, i com a passatemps ha fomentat també ses inclinacions artístiques, literàries i folklòriques a les que des de petit demostra afició; i aquestes l'han posat en contacte del renaixement catalanista, simpàtic també a Clara.

Lo llibre que tenia en ses mans a l'entrar

en la sala no era altre que lo d'en Jaume Andreu i sos avis, que havia fet enquadrar ajuntant l'escut de noblesa de son desgraciat pare. I la nota que en ell acabava d'escriure deia aixís:

Dia tants... Acabo d'arribar de Manresa a on ha tingut la primera assemblea catalanista per votar les bases d'una constitució regional catalana. He assistit en lo caràcter de representant d'aquesta comarca i amb gran harmonia i entusiasme tots los allí congregats havem plantat la bandera de la restauració catalana, Déu vulga que la mateixa benèfica influència que aquest llibre ha tingut per salvar lo casal de mos avis dels efectes perniciosos d'exòtiques influències, contribueca també a expulsar les mateixes de tota la terra, determinant aixís la salvació total de la pàtria.

FI

- (1) Paraula intel·ligible en el manuscrit per haver corregut la tinta.